

УДК 349.42

Г.І. Савченко, аспірантка
Національний університет «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРО СИСТЕМУ ПРИНЦИПІВ АГРАРНОГО ПРАВА

Вивчення системи принципів аграрного права дає розуміння того, як побудована і функціонує ця галузь права, розкриває внутрішні гарантії (вимоги) нормального функціонування, специфіку аграрних правовідносин, завдання й цілі науки аграрного права. Учення про систему принципів останнього належить до основних фундаментальних розділів науки. Без знання основоположних засад галузі неможливо займатися ні будь-якими теоретичними розробками як у загальній частині аграрного права, так і в спеціальній, ні прикладними дослідженнями. Вивчення питання про систему його принципів має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки становить собою фундамент для подальших наукових розвідок.

Тема даної публікації є актуальною, адже на сьогодні зазначені принципи містяться в нормативно-правових актах, що мають різну юридичну силу (закони, укази, постанови та ін.). Науковцями вже тривалий час висловлюється думка про необхідність

створення єдиного кодифікованого нормативно-правового акта у сфері аграрного права – Аграрного кодексу України – для впорядкування всієї системи існуючих актів. Цей Кодекс має містити систему принципів аграрного права, що як відповідатиме його сучасному стану, так і буде досить гнучкою, щоб задовольняти потребам галузі.

Проблемі принципів аграрного права та їх систематизації присвятили свої праці такі науковці, як Г.Ю. Бистров, Б.О. Воронін, В.П. Жушман, А.М. Запорожець, М.І. Козир, О.О. Погрібний, А.М. Статівка, В.М. Єрмоленко, В.З. Янчук, та ін. Проте аграрне право постійно розвивається і годі сподіватися, що система принципів не буде доповнюватися новими. Однією з проблем дослідження цієї системи є те, що існуючі системи принципів не охоплюють усього комплексу правовідносин в царині аграрного права. Також не вироблено правниками й одностайного підходу до характеристики системи принципів аграрного права.

Мета цієї статті полягає у виведенні системи принципів аграрного права.

Переходячи до основного викладу, відзначимо, що правовий принцип – це керівне становище, вихідні засади, що відбивають істотну властивість суспільних відносин, врегульованих правом. Принцип віддзеркалює не всі, а лише одну властивість, окрему сторону явища, чим відрізняється від об'єктивного закону, який висловлює зв'язок між двома властивостями [6, с. 71].

Існування принципів права взагалі і принципів аграрного права, зокрема, відіграє досить вагомий роль. Найважливіша їх риса полягає в тому, що вони виражають не тільки існуючі відносини, а й прогресивні тенденції розвитку суспільства. Саме тому принципи права включають в себе програмні вимоги й відправні ідейні завдання. Із цієї причини необхідно детально вивчити систему принципів аграрного права.

Але при всьому розмаїтті у юридичній літературі наукових досліджень із цього питання правознавці не дійшли спільної думки щодо однозначного тлумачення поняття «система принципів аграрного права» та проблем їх класифікації. Аналіз наявних інтерпретацій системи принципів аграрного права зу-

мовлений необхідністю більш поглибленого і всебічного дослідження останніх з позиції з'ясування місця кожного у цій системі. Для початку треба розібратися в тому, що означає сам термін «система».

Згідно з визначенням, наведеним в одному з філософських енциклопедичних словників, система – це об'єднання деякої розмаїтості в єдине й чітко розчленоване ціле, елементи якого стосовно цілого та інших частин займають відповідні їм місця [5, с. 473]. Отже, всі принципи тісно взаємопов'язані й утворюють певну сукупність правових засад. Маючи свій власний зміст, вони в той же час взаємно обумовлюють дію один одного і складають систему, яка і становить собою зміст і форму права. Іншими словами, для дослідника в системі важливо побачити не тільки сукупність якихось явищ, процесів, а й її внутрішні і зовнішні взаємозв'язки.

На нашу думку, система принципів аграрного права – це така сукупність її складників, груп, які мають певні взаємозв'язки як між собою, так і з навколишнім середовищем. Вона характеризується нижченаведеними ознаками:

1) її компоненти знаходяться в об'єднаному цілісно-системному стані;

2) система утворює єдність унаслідок структурної впорядкованості її компонентів (підсистем), що визначає їх функціональну залежність і взаємодію, представляє єдиний гармонійний «ансамбль», який забезпечує субординацію, ієрархічність і синхронність у процесі функціонування;

3) вона має власні риси, що не зводяться до суми властивостей її компонентів;

4) система нерозривно пов'язана із зовнішнім середовищем, відчуває його вплив і реагує на нього;

5) вона має відносну сталість, у межах якої водночас можливі зміни властивостей її компонентів та їх зв'язків;

6) системі принципів права притаманна відносна автономність функціонування [2, с. 8].

Найбільш повну систему сучасних принципів аграрного права, як вбачається, навів М.І. Козир. До основних принципів аграрного права вчений відносить:

а) урахування специфіки сільськогосподарського виробництва;

б) рівність учасників аграрних правовідносин;

в) право добровільного вибору селянами форм і напрямків трудової й господарської діяльності;

г) рівність і всебічну охорону та зміцнення форм власності в АПК й організаційно-правових

форм господарювання сільськогосподарських товаровиробників;

д) гарантії свободи аграрного підприємництва;

е) закріплення за державою регулюючих функцій у цій сфері;

є) органічний зв'язок трудової діяльності з природно-кліматичними умовами аграрного підприємства;

ж) господарську і юридичну самостійність, матеріальну заінтересованість і відповідальність за результати підприємницької діяльності;

з) повноту правового впорядкування аграрних відносин, безперервність оновлення аграрного законодавства;

и) реальність та гарантованість суб'єктивних прав їх учасників [4, с. 65].

Науковець виокремив саме такі принципи аграрного права в першу чергу тому, що вони відбивають об'єктивні закономірності розвитку аграрних відносин в умовах ринку. Перехід до ринкової економіки зумовив потребу закріплення вказаних принципів правового регулювання аграрних відносин та їх законодавчу фіксацію. Отже, М.І. Козир акцентує увагу насамперед на принципах, закріплених в аграрному законодавстві.

Але при всіх позитивних ризиках наведеної системи, все ж таки існують також інші важливі

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

принципи аграрного права. Зо-крема, В.М. Єрмоленко виділяє наступні:

1) забезпечення потреб населення і промисловості безпечною і якісною сільськогосподарською сировиною;

2) гарантованість захисту прав сільськогосподарських товаровиробників;

3) запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн щодо правового впорядкування аграрних відносин;

4) вільне обрання селянами форм і напрямків сільськогосподарської діяльності;

5) постійне вдосконалення механізму правового регулювання аграрних відносин;

6) підвищення ефективності державної регламентації аграрного сектора економіки;

7) забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства, його екологізація;

8) пріоритетність соціально-го розвитку села;

9) забезпечення продовольчої безпеки держави;

10) урахування особливостей сільськогосподарської діяльності;

11) забезпечення рівності учасників аграрних правовідносин [3, с. 56].

В.М. Єрмоленко фактично лише дещо доповнив систему принципів аграрного права, запропоновану М.І. Козирем.

Учений додав такі принципи, як забезпечення потреб населення і промисловості безпечною і якісною сільськогосподарською сировиною, продовольчої безпеки держави, й інноваційного розвитку екологізації, сільськогосподарства, пріоритетності соціального розвитку села, підвищення ефективності державного регулювання. Ці принципи визначають завдання аграрного права. Але все одно і ця система принципів не охоплює всіх значущих особливостей аграрних відносин.

Дещо відрізняється погляд О.О. Погрібного на класифікацію принципів аграрного права. Фахівець вважає (і ми з ним погоджуємось), що аграрне право, як комплексна, інтегрована і спеціалізована галузь, має систему спеціальних принципів, наявність яких зумовлена особливостями мети і змісту аграрних відносин. На його думку, при цьому слід враховувати два таких фактори: а) виробляючи сільськогосподарську продукцію, селяни своєю працею створюють життєво необхідні й незамінні блага для всього суспільства і вирішують одну з найважливіших суспільних проблем – продовольчу; б) аграрні відносини безпосередньо або опосередковано пов'язані з процесом сільськогосподарського землекористування [1, с. 20].

Цей висновок про існування специфічних принципів у відповідній сфері суспільних відносин є відправним положенням в обґрунтуванні вчення про визнання принципів (як чинників суб'єктивного порядку) вирішальною ознакою виділення аграрного права в комплексну інтегровану галузь права.

Звичайно, майже всі системи принципів аграрного права включають ті з них, що підкреслюють своєрідність і специфіку сільського господарства, але лише деякі науковці, пропонуючи свою систему, звертають увагу на основні завдання й цілі галузі, а тому ці принципи рідко знаходять законодавче закріплення в цих системах.

Учені переважно акцентують увагу на тих принципах права, що впливають із загальних і прямо закріплені в аграрному законодавстві. Усі запропоновані раніше системи принципів аграрного права виокремлюють головні моменти останніх, оминаючи увагою інші. Вони не охоплюють усієї повноти аграрних правовідносин (вільного обрання селянами форм і напрямків сільськогосподарської діяльності, рівність учасників аграрних правовідносин, гарантованість захисту прав сільськогосподарських товаровиробників та ін.).

Вважаємо за необхідне включити до системи принципів аграрного права пріоритетність розвитку сільського господарства України. Цей принцип спрямовано на забезпечення: (а) життєздатності сільського господарства, (б) його конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках, (в) підвищення конкурентоспроможності харчових продуктів і якості сільськогосподарської продукції, (г) гарантування продовольчої безпеки країни, (д) збереження селянства як носія української ідентичності, культури й духовності. Адже сільське господарство забезпечує продовольчу безпеку й продовольчу незалежність держави. Указаний принцип органічно вписується в розглядвану систему і надзвичайно тісно пов'язаний з іншими, додаючи останній внутрішньої єдності і стійкості.

З нашого погляду, система принципів аграрного права повинна охоплювати:

1) пріоритетність розвитку сільського господарства і соціального розвитку села;

2) рівність учасників аграрних правовідносин;

3) право добровільного вибору селянами форм і напрямків трудової й господарської діяльності;

4) рівність і всебічну охорону і зміцнення форм власності в АПК

і організаційно-правових форм господарювання сільськогосподарських товаровиробників;

5) розширення системи юридичних гарантій для свободи аграрного підприємництва;

6) закріплення за державою регулюючих функцій у цій сфері;

7) органічний зв'язок трудової діяльності з природно-кліматичними умовами аграрного підприємництва;

8) господарську і юридичну самостійність, матеріальну заінтересованість і відповідальність за результати підприємницької діяльності;

9) повноту правового регулювання аграрних відносин і постійне вдосконалення цього механізму;

10) реальність і гарантованість суб'єктивних прав їх учасників;

11) забезпечення потреб населення й промисловості безпечною і якісною сільськогосподарською сировиною і продовольчої безпеки держави;

12) підвищення ефективності державного регламенту аграрного сектора економіки;

13) забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства;

14) екологізацію сільського господарства;

15) гарантованість захисту прав сільськогосподарських товаровиробників;

16) урахування специфіки сільськогосподарського виробництва.

Наведена система найбільш повно віддзеркалює особливості аграрних правовідносин, оскільки включає принципи, які в законодавстві закріплені як аналогічні відповідним принципам інших галузей права, наприклад, рівність учасників, так характерні тільки аграрному праву, і які не закріплені, але впливають зі змісту окремих нормативно-правових актів (органічний зв'язок трудової діяльності з природно-кліматичними умовами аграрного підприємництва).

Завершуючи наведені міркування, можемо зробити висновок, що запропонована система принципів аграрного права охоплює всю сукупність аграрних правовідносин. На наше переконання, найближчим часом вона буде доповнена й новими принципами.

Отримані результати можуть бути використані авторкою даної статті в наступних наукових роботах. Досліджувана система може стати в нагоді при створенні єдиного кодифікованого нормативно-правового акта аграрного права України. У перспективі подальших наукових пошуків у напрямку порушених проблем – розкриття змісту принципу пріоритетності розвитку сільського господарства.

Список літератури: 1. Аграрне право України: Підруч. / За ред. *Погрібного О.О.* – К.: Істина, 2007. – 448 с. 2. Аграрне право України: Підруч. / За ред. *Єрмоленка В.М.* – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 606 с. 3. *Захаров А.Л.* Межотраслевые принципы права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Казань, 2003. – 31 с. 4. *Козырь М.И.* Аграрное право России: проблемы становления и развития. – М.: Право и гос-во, 2003. – 208 с. 5. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост.: *Е.Ф.Губский, Г.В.Кораблева, В.А.Лутченко.* – М.: ИНФРА-М, 2006. – 576 с. 6. *Чубуков Г.В.* Правовое регулирование труда работников сельскохозяйственных предприятий. – М.: Наука, 1980. – 245 с.

О СИСТЕМЕ ПРИНЦИПОВ АГРАРНОГО ПРАВА Савченко А.И.

Статья посвящена исследованию системы современных принципов аграрного права. Дается определение системы, предлагается система принципов аграрного права. Отдельно выделен принцип приоритетности развития сельского хозяйства.

Ключевые слова: принципы, принципы права, аграрное право, система принципов аграрного права, приоритетность, сельское хозяйство.

ABOUT SYSTEM OF PRINCIPLES OF AGRARIAN LAW Savchenko G.I.

The article is devoted research of the system of modern principles of agrarian law. The decision of the system is given, the system of principles of agrarian law is offered. Principle of priority of development of agriculture is separately selected.

Key words: principles, principles of law, agriculture law, system of principles of agrarian law, priority, agriculture.

Надійшла до редакції 18.05.2011 р.

УДК 349.4

І.В.Ігнатенко, аспірантка
*Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У СФЕРУ МІСТОБУДУВАННЯ

Сучасні капіталовкладення, пов'язані з розвитком підприємницької діяльності, передбачають будівництво, придбання або оренду об'єктів нерухомості. Така діяльність і відповідні ін-

вестиції в житлову нерухомість складають ринок нерухомості й виступають одним із вагомих компонентів успішної економіки держави. Ринок нерухомості, наприклад, країн Західної Євро-